

Krzysztof A. Kuczyński

LITERATURA POLSKA W TŁUMACZENIU NIEMIECKIM
W LATACH 1918-1939

Literatura polska w krajach niemieckiego obszaru językowego jest ciągle jeszcze tematem nie w pełni opracowanym, i chociaż obraz recepcji piśmiennictwa polskiego w Austrii, Niemczech i Szwajcarii staje się coraz bardziej wyrazisty, daje się jednak odczuć brak szeroko zakrojonego studium monograficznego¹.

Okres dwudziestolecia międzywojennego, to w dziejach polsko-niemieckich lata niewątpliwie pełne sprzeczności, błędnych ocen sytuacji międzynarodowej, jak i złudnych nadziei wobec nadchodzącej przyszłości. Wyrazem takiej atmosfery może być m. in. podpisany w dniu 26 I 1934 r. w Berlinie pakt o nieagresji, w którym czytamy m. in.:

Rząd Polski i Rząd Niemiecki uważają, że nastąpił moment, aby rozpocząć nowy okres w stosunkach politycznych polsko-niemieckich przez bezpośrednie porozumienie się jednego państwa z drugim [...]. W razie gdyby wynikły pomiędzy nimi kwestie sporne, których by się nie dało załatwić w drodze bezpośrednich rokowań, oba rządy będą szukały tych rozwiązań [...] przy pomocy innych sposobów pokojowych [...]. W żadnym jednak wypadku nie będą się one uciekały do stosowania przemocy w celu załatwienia tego rodzaju spraw spornych².

¹ Por.: M. F i e s c h b a o h - P o s p e l o v a, Polnische Literatur in Deutschland, Meisenheim am Glan 1960. Jest to pierwsza obszerniejsza praca rejestrująca całokształt recepcji literatury polskiej w Niemczech, jej skromna objętość - 97 stron - nie pozwoliła jednak na szersze omówienie licznych aspektów zagadnienia.

² Oyt. wg: J. K r a s u s k i, Stosunki polsko-niemieckie 1871-1939, Warszawa 1967, s. 139 i n.

Jakkolwiek by nie oceniać realiów politycznych polsko-niemieckich w latach 1918-1939, trzeba stwierdzić, że w dziedzinie kontaktów kulturalnych, zwłaszcza do roku 1938, obustronna wymiana była dosyć intensywna, chociaż nierzadko strona niemiecka dopuszczała się - głównie na polskich obszarach etnicznych przynależących do Rzeczy Niemieckiej - aktów terroru i dywersji, jak miało to chociażby miejsce w Opolu 28 IV 1929 r. - dokąd z gościnnym przedstawieniem "Halki" Stanisława Moniuski przybyli artyści Teatru Polskiego z Katowic. Wspomina Ryszard Hajduk:

[...] przedstawienie odbyło się w sali teatru miejskiego, mieszczącej się wówczas w guachu ratusza, a udostępnionej Sekcji Miłośników Sceny przy Polsko-Katolickim Towarzystwie Szkolnym w Opolu dopiero po długotrwałych staraniach. Owoczesny nadburmistrz miasta dr Ernst Berger (po drugiej wojnie światowej jeden z organizatorów ruchu zionkowskiego w Republice Federalnej Niemiec i poseł do Bundestagu) uważał bowiem, że "chodzi tu o przedstawienie politycznej natury". "Halka jest przecież operą narodową" - dowodził. Kiedy jednak na skutek nieustępliwości organizatorów zmuszony został nakazem z góry do wyrażenia zgody na przedstawienie, na widownię wkroczyły szumowiny nacjonalistyczne, podjudzone przez miejscową prasę "Tageszeitung" i "Oberschlesische Tageszeitung". Oliwy do ognia dolały rozrzucane przez hitlerowców w nocy z 27 na 28 kwietnia ulotki.

Rodacy niemieccy!

Polacy mają ośmielność wystawić w niemieckim mieście Opolu na Górnym Śląsku, przynależnym bez zastrzeżeń od czasu plebiscytu z 1921 roku do Niemiec, poleką sztukę teatralną. Rzekomo w celach kulturalnych, w rzeczywistości robią to jednak Polacy dla szerzenia propagandy politycznej! [...] Każdy rozumny człowiek musi wiedzieć, że jest rzeczą niedopuszczalną, by zezwalać Polakom na kreację robotę na niemieckim Górnym Śląsku! [...] Czy chce się rzeczywiście ułatwić polskie zamiary zdobywcze [...]

Posłuszni wezwaniu bojowcy przywdziali w dniu występu teatru brunatne mundury i stanęli karnie do szeregu.

Podczas gdy w wypełnionej do ostatniego miejsca sali przybyła w większości z okolicznych wiosek ludność polska raz po raz przerywała entuzjastycznymi brawami występy artystów, postawa tłumu przed ratuszem stawała się coraz bardziej nieprzyjemna. Przebiegle przedstawieni prowokatorzy umiejętnie podsycali napiętą atmosferę. Ktoś zaintonował "Deutschland, Deutschland über alles...!", ktoś inny "Oberschlesien mein Heimatland...!"

I potem po przedstawieniu - zaczęło się. Na wychodzących z ratusza wykonawców zwały się rozfanatyzowane bandy uzbrojone w laski, kastety i pałki gumowe. Wyzierano napadniętym instrumenty, torby, kwiaty. Zdzierano z nich odzież, łono, opluwano, bito. Najbardziej dramatyczne sceny rozegrały się w tunelu dworcowym. Tu ustawił się szpaler napastników. Spieszących do pociągu aktorów spychano i zrzucano ze schodów, powalonych na ziemię kopano, tratowano. Tylko nielicznym udało się bez szwanku przedostać na peron, gdyż policja celowo opóźniła swą interwencję. Po powrocie do Katowic 50 członków zespołu musiano skierować na dłuższe leczenie szpitalne. Wielu doznało poważnych obrażeń wewnętrznych i zewnętrznych,

a śpiewaczka Ada Pichłowa i muzyk Wacław Hohermann zostali kalekami na całe życie.

Niebywały w dziejach teatru fakt szowinistycznego opętania, pogwałcenia najprymitywniejszych zasad kultury, wstrząsana społeczeństwem w całej Polsce, odbił się również głośnym echem w całym świecie. O tragicznym finale opolskiego przedstawienia donosił "New York Times", pisał wykerpująco tygodnik "Time". Pod presją opinii publicznej dwudziestu sprawców napadu stanęło przed sądem w Opolu. Rozprawa przekształciła się jednak w farsę. Odpowiedni klimat wytworzyła prasa narodowosocjalistyczna, przedstawiając oskarżonych jako ofiary przekonń politycznych [...].

Kultura polska w Niemczech zawsze znajdowała się pod "oświeceniem polityki", nie inaczej było w wypadku polskiego piśmiennictwa, które jednakże dzięki ofiarnej pracy dosyć licznych tłumaczy i polonofilów austriackich, polskich i niemieckich, było przyswajane językowi niemieckiemu. Słusznie zauważa Jan Wróblewski:

[...] niełatwe były losy książki polskiej pod niemieckim panowaniem. Wzbudzała ona nienawiść pruskich szowinistów, tropiona przez kandydów, stawała obwiniona w sądach i nierządnie skazywano ją na banicję z bibliotek ludowych⁴.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zagadnienie recepcji naszego piśmiennictwa w Austrii i Niemczech należało widzieć w kontekście nowego układu sił politycznych pomiędzy Polską a krajami ościennymi, jak i - co jest szczególnie ważne - w sile ekspansji polskiej kultury poza granicami kraju.

W latach 1918-1939 książki polskie w języku niemieckim ukazywały się w głównych ośrodkach wydawniczych Austrii i Niemiec, jak np. w Monachium, Lipsku, Berlinie, Wrocławiu i Wiedniu, a także - chociaż sporadycznie - w administracyjnych granicach II Rzeczypospolitej, jak Katowice, Poznań czy Warszawa.

Do wydawnictw, które położyły szczególne zasługi w publikowaniu polskiej literatury należy zaliczyć w pierwszym rządzie monachijską oficynę Georga Müllera, który m. in. założył serię "Polnische Bibliothek", wydając w jej ramach np. utwory W. Łozińskiego, W. Gomułickiego, A. Mickiewicza, H. Sienkiewicza, S. Wyspiańskiego, S. Przybyszewskiego czy W. St. Reymonta. Poza serią "Polnische Biblio-

³ R. H a j d u k, Korzenie. Portrety opolskie, Katowice 1980, s. 109 i n.

⁴ J. W r ó b l e w s k i, Polskich bronili progów, Wrocław 1981, s. 128.

thek" opublikowało wydawnictwo Georga Müllera liczne dzieła, m. in. antologię opowiadań "Polen. Bin Novellenbuch" w opracowaniu Aleksandra Guttry'ego, jak i utwory K. Chłędowskiego, F. Chopina, M. Konopnickiej, E. Orzeszkowej, A. Struga, K. Przerwy-Tetmajera, J. Żuławskiego oraz S. Żeromskiego. Założona w 1917 r. "Polnische Bibliothek" przy wydawnictwie Georga Müllera, kierowana przez Aleksandra Guttry'ego oraz Władysława Kościelskiego, należała do najważniejszych aspektów recepcji literatury polskiej w Niemczech. Działalność "Polnische Bibliothek", jak i pozaseryjna edycja utworów polskich pozwala widzieć w oficynie Georga Müllera godnego kontynuatora polonofilskich zainteresowań wydawnictwa F. A. Brockhausa w Lipsku, który od 1863 r. rozpoczął wydawanie serii "Bibliothek Pisarzy Polskich"⁵.

Wśród innych wydawnictw okresu międzywojennego, które szczególnie wiele uczyniły dla popularyzacji literatury polskiej, wymienić należy oficynę Breitkopfa i Härtla w Lipsku, Korna we Wrocławiu, Eugena Diederichsa w Jenie czy Philippa Reclama jun. w Lipsku. W tych właśnie wydawnictwach ukazały się najliczniejsze utwory polskie, natomiast w odniesieniu do Austrii - gdzie literatura polska ukazywała się w znacznie mniejszej ilości tytułów - wymienić warto takie oficyny wiedeńskie, jak "Styria", "Gemma" czy "Deutsch-Österreichischer Verlag".

Warto kilka słów poświęcić wrocławskiemu wydawnictwu W. B. Korna, które opublikowało m. in. utwory M. Choromańskiego, W. St. Reymonta, J. Kurka, J. Kochanowskiego i M. Dąbrowskiej. Wydawnictwo korzystało z doświadczenia dobrych tłumaczy, jak Jan Paweł Kaczkowski, Heinrich Koitz czy Spiridion Wukadinović.

[...] wszystkie książki były starannie wydane pod względem edytorskim i typograficznym, posiadały kolorowe, ozdobne obwoluty, których wewnętrzne strony zadrukował wydawca tekstami anonsów reklamujących polskie książki, jakie w ostatnim czasie ukazały się nakładem firmy [...]. Jej niebogaty dorobek ilościowy z lat trzydziestych, ale odpowiadający naukowo-literackiemu profilowi wydawnictwa, wydaje się sugerować dość optymistyczną hipotezę, że w warunkach, kiedy nie było już motywów dla produkcji polskiej na rynek w Rzeczypospolitej i odbiór śląski, firma podjęła się kontynuowania jednej z dawnych swoich funkcji, a mianowicie upowszechniania na

⁵ Por.: I. K n a p c z y k, Dzieje polskiej edycji Brockhausa, "Poglądy" 1974, nr 7, s. 16-17.

Śląsku i w kręgach publiczności niemieckiej, polskiej literatury i wiedzy o Polsce⁶.

Do interesujących, nieco już zapomnianych wydarzeń należy głosny swojego czasu protest, wyrażony przez Eugena Diederichsa, właściciela znanego wydawnictwa w Jenie, który w 1913 r., a następnie w 1924 r. opublikował pismo ulotne, nawiązujące do zbyt niskiego - jego zdaniem - zainteresowania niemieckiego czytelnika powieścią "Chłopi" Reymonta, wydaną w 1912 r. w tłumaczeniu Jeana Paula d'Ardeschah (Jana Pawła Kaczkowskiego) pt. "Die polnischen Bauern". W tekście pióra Eugena Diederichsa czytamy m. in.:

W. S. Reymont hat den diesjährigen Nobelpreis ausdrücklich für die "Polnischen Bauern" verliehen bekommen. Als ich das Buch im Herbst 1912 veröffentlichte, kümmerte sich kein Mensch darum, obwohl ich mich nachdrücklich dafür einsetzte. Ich sah mich dadurch veranlaßt, Pfingsten 1913 eine Beschwerde an das deutsche Publikum zu richten, in der ich darauf hinwies, daß die Deutschen im Begriffe seien, an einem Meisterwerk der Weltliteratur achtlos vorüberzugehen. Ergebnis: Bis zum 1. Oktober 1913 hatten 84 Zeitungen das Buch durchweg mit der höchsten Anerkennung besprochen; es waren zu Rezensionszwecken 300 Exemplare verschenkt - 93 Exemplare verkauft worden. Erst während des Krieges, als das Interesse für Polen erwachte, hob sich die Nachfrage etwas. Während jedoch Nichtigkeiten, sobald sie sich nur mit einer Sensation verknüpfen, in Massenaufgaben verbreitet werden, sind von diesem Werk im Laufe von 12 Jahren etwas über 6000 Exemplare abgesetzt worden. Nun hat Reymont nach Bergson, Maeterlinck, Spitteler, Pontoppidan und Gjellerup als sechster Autor meines Verlages den Nobelpreis bekommen.

Müssen wir immer auf den Nobelpreis warten, bis wir ein wesentliches Buch entdecken?

Tłumaczeń dokonywali zarówno Polacy, jak i Niemcy oraz Austriacy, nierzadko polskiego pochodzenia. Do najbardziej zasłużonych tłumaczy należeli m. in. wspomniani powyżej Jan Paweł Kaczkowski (pseud. Jean Paul d'Ardeschah) oraz Alexander Guttry, dalej Stefania Goldenring, Stefania Strizek, Theo[phil] Kroczek, Heinrich Koitz, Philipp Löbenstein, Sonja Placzek. Spośród Austriaków wymienić można wspomnianego powyżej Spiridiona Wakadinovića, wielolet-

⁶ A. M e n d y k o w a, Kornowie, Wrocław 1980, s. 328.

⁷ Cyt. wg: O. F e y l, Deutsche Verleger und Bibliothekare als Vermittler polnischer Literatur im 19. und 20. Jahrhundert, "Weimarer Beiträge", 1970, nr 11, s. 196.

niego kierownika filologii germańskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim⁸, Arthura Ernsta Rutę, a także zasłużonych polonofilów wiedeńskich: Ottona Forst de Battaglię⁹ oraz Franza Theodora Csokora¹⁰.

Do szczególnie aktywnych tłumaczy i popularyzatorów literatury polskiej należał Aleksander Guttry, współredaktor "Polnische Bibliothek" w wydawnictwie Georga Müllera, a następnie m. in. dyrektor Towarzystwa Szerzenia Sztuki Polskiej wśród Obcych. Z jego inicjatywy odbyła się w 1933 r. w Warszawie wystawa "Książka polska za granicą", przynosząca cenny przegląd znajomości piśmiennictwa polskiego w świecie w latach 1900-1933¹¹.

Nasza wiedza o niemieckich i austriackich tłumaczach literatury polskiej jest nader wątką, posiadamy prace tylko o niektórych najwybitniejszych, aby tu wspomnieć - ze starszej generacji - Heinricha Nitschmanna czy Louisa Kurtzmanna, natomiast o całym szeregu pomniejszych, ale także zasłużonych, posiadamy jedynie fragmentaryczne informacje. Nie inaczej przedstawia się sprawa w wypadku tłumaczy działających w okresie dwudziestolecia międzywojennego, gdzie poza kilkoma nazwiskami daje się odczuć brak wiadomości o działalności wielu translatorów i polonofilów.

Mimo niezbyt sprzyjającej sytuacji społeczno-politycznej, panującej w latach 1918-1939 pomiędzy Polską a Niemcami, a zwłaszcza w okresie po roku 1933, w dziedzinie przekładu literatury polskiej na niemiecki można odnotować sporo godnych podkreślenia rezultatów. Książki polskie ukazywały się w kilku centralnych ośrodkach wydawniczych Austrii i Niemiec, były tłumaczone przez dobrych, nierzadko wybitnych translatorów, i chociaż nie zawsze znajdowały szerokie grono odbiorców, to jednak w wielu wypadkach cieszyły się pozytywną

⁸ Por.: M. G i e ś l a, Jan Kochanowski in deutscher Übertragung von Spiridion Wukadinović, ZNUZ 1977, S. I, z. 10.

⁹ Por.: R. T a b o r s k i, Wśród wiedeńskich poloników, Kraków 1974, s. 141-149; J. F o r s t - B a t t a g l i a, Polnischen Wien, Wien 1983, s. 101.

¹⁰ Por.: T a b o r s k i, op. cit., s. 130-140; B. B r a n d y s, Polnische Motive im Werke von Franz Theodor Csokor, ZNUZ 1980, S. I, nr 54; E. M o r o i n i e o, Polska w życiu i twórczości Franza Theodora Csokora, "Germanica Wratislaviensia" 1976, nr 26; E. R o s e n e r, Franz Theodor Csokor na Śląsku, "Poglądy" 1980, nr 2.

¹¹ Por.: A. Z i p p e r, Znajomość literatury polskiej w Niemczech (II), "Neofilolog" 1934, nr 3, s. 139-140; Książka polska za granicą w językach obcych 1900-1933, Warszawa 1933.

opinią prasy literackiej, np. czasopisma "Das literarisches Echo", ukazującego się od 1924 r. pod nazwą "Die Literatur".

Paleta przetłumaczonych i wydanych utworów polskich jest dosyć szeroka, i chociaż z perspektywy dnia dzisiejszego nastroża z pewnością wiele uwag, to jednak wydaje się, że lista przekładów jest stosunkowo bogata i urozmaicona.

Literatura polska w tłumaczeniu niemieckim
w latach 1918-1939

Bibliografia

BOBIŃSKA HELENA

- Gericht. Mutters Peiertag. Zwei Erzählungen [Sąd. Dzień matki], tłum. Eugen F. Mewe, Berlin 1929.
- Pioniere [Pionierzy], tłum. nieznan., Berlin 1929.
- Die Rache des Kabunauri [Zemsta rodu Kabunauri], tłum. Wanda Koch, Berlin 1931, Moskau 1932.

BONTZEK NORBERT [wł. Bonczyk N.]

- Eine Gemeinde-Versammlung im Jahre 1853 [fragm. Stary kościół miechowski], tłum. L. Chrobok, Miechowitz 1925.
- Miechowitz um 1850 [fragm. Stary kościół miechowski], tłum. L. Chrobok, Miechowitz 1926.

BRZOSOWSKI STANISŁAW

- Flammen [Płonienie], tłum. Leon Richter, tomy 1-2, Berlin-Leipzig-Wien-Stuttgart [1920].

CHŁĘDOWSKI KAZIMIERZ

- Der Hof von Ferrara [Dwór w Ferrarze], tłum. Rosa Schapire, München 1919.

- Das Italien des Rokoko [Rokoko we Włoszech], tłum. Rosa Schapire, München 1925.
- Die letzten Valois [Ostatni Walezjusze], tłum. Arthur B. Rutra, München 1922.
- Neapolitanische Kulturbilder [Historie neapolitańskie], tłum. Stephanie Strizek, Berlin 1918, 1920.
- Siena [Siena], tłum. nieznan., t. 1-2, Berlin 1923.

CHOPIN FRYDERYK

- Gesammelte Briefe [Listy], tłum. i opr. Aleksander Guttry, München 1928.

CHOROMAŃSKI MICHAŁ

- Die weissen Brüder [Biali bracia], tłum. Heinrich Koitz, Breslau 1935.
- Eine verrückte Geschichte [Opowiadania wariackie], tłum. Heinrich Koitz, Breslau 1935.
- Eifersucht und Medizin [Zazdrość i medycyna], tłum. Heinrich Koitz, Breslau 1934, 1935.

DĄBROWSKA MARIA

- Die Landlosen [Ludzie stamtąd. Życja z Pokucio], tłum. Paul Breitenkamp, Berlin 1937.
- Nächte und Tage [Noce i dnie], tłum. Heinrich Koitz, tomy 1-2, Breslau 1938.

GĄSIOROWSKI WACŁAW

- Die Königsmörder [Królobójcy], tłum. Stephanie Goldenring, Berlin 1920.

GOETEL FERDYNAND

- Der Flüchtling von Taschkent [Pątnik Karapeta], tłum. J. M. Schubert, Berlin 1927.

- Menschheit. Zwei Erzählungen [Ludzkość. Scherzenreich, syn Genowefy], tłum. Aleksander Guttry, Berlin 1928.
- Von Tag zu Tag [Z dnia na dzień], tłum. Jakob M. Schubert, Berlin-Wien-Leipzig 1931.
- Vorarbeiter Gysz [Cyprian Gysz], tłum. Heinrich Koitz, Breslau 1935.

GOŁĘBIEWSKI HIERONYMUS

- Bilder aus dem Fischerleben auf der Halbinsel Hela [Obraski rybackie], tłum. Joh. Schultz, Danzig 1918.

GOMULICKI WIKTOR

- Warschau [Warszawa], tłum. niezn., München [1918].

IWASZKIEWICZ JAROSŁAW

- König Roger [Król Roger], tłum. R. St. Hoffmann, Wien-Leipzig 1925.

JESKE-CHOIŃSKI TRODOR

- Eine Sonne im Erlöschen [Gasnące słońce], tłum. Józef Glinkiewicz, Köln [1920].
- Die letzten Römer [Ostatni Rzymianie], tłum. niezn., Köln 1920.

KADEN-BANDROWSKI JULIUSZ

- General Baroz [Generał Baroz], tłum. Jakob M. Schubert, Frankfurt am Main 1929.
- Novellen [Nowele], tłum. Aleksander Guttry, Berlin 1928.

KANIEWSKI M.

- Verschwörer und Revolutionäre. Tagebuchaufzeichnungen, tłum. St. Kubicki, Berlin [1924].

KASPROWICZ JAN

- Hymnen [Moja pieśń wieczorna], tłum. Stanisław Przybyszewski, München 1919.
- Vom heldenmütigen Pferde und vom einstürzenden Hause [O bohater-
skim koniu i walącym się domu], tłum. Reinhold Trautmann, Heidel-
berg 1922.

KOCHANOWSKI JAN

- Die Abfertigung der griechischen Gesandten [Odprawa posłów gre-
ckich], tłum. Spiridion Wukadinović, Poznań [1929].
- Threnodien und andere Gedichte [Wybór wierszy], tłum. Spiridion
Wukadinović, Mikołów 1934.
- Eine Auslese aus seinem Werk [Wybór utworów], tłum. Spiridion Wu-
kadinović, Breslau 1937.

KONOPNICKA MARIA

- Sommernächte [Nocce letnie. Na fujarce], tłum. Otto Hauser, Weimar
1918.

KORCZAK JANUSZ

- Der Bankrott des kleinen Jack [Bankructwo małego Dżeka], tłum.
Aniela Gruszczyńska, Berlin 1935.

KOSSAK ZOFIA

- Die Walstatt von Liegnitz [Legnickie Pole], tłum. Otto Forst de
Battaglia, München 1931.

KRASIŃSKI ZYGMUNT

- Die ungöttliche Komödie. Fassung für die Bühne [Nieboska komedia],
tłum. Franz Th. Csokor, Berlin-Wien-Leipzig 1936.

KRASZEWSKI W.

- Von wessen Hand? Detektivroman, tłum. nieznan., Berlin [1928].

KRASZEWSKI JÓZEF IGNACY

- Jermola, der Töpfer. Eine Dorfgeschichte [Jermoła], tłum. Philipp Löbenstein, Leipzig 1918.

KUREK JALU

- Die Grippe wütet in Naprawa [Grypa szaleje w Naprawie], tłum. Heinrich Koitz, Breslau 1936.

ŁOZIŃSKI WŁADYSŁAW

- Das wundertätige Marienbild [Madonna Busowińska], tłum. Helena Majdańska, Berlin-Leipzig 1920.

MICKIEWICZ ADAM

- Poetische Werke. Erster Band [Dzieła, t. I], tłum. Arthur E. Rutra, München 1919.
- Sonette aus der Krim [Sonety krymskie], tłum. Arthur E. Rutra, München 1919.

NAŁKOWSKA ZOFIA

- Verhängnisvolle Liebe [Niedobra miłość], tłum. Aleksander Guttry, Hamburg [1937].

NIKOROWICZ IGNACY

- Jan Kissocki. Roman [Jan Kissocki], tłum. F. Goldscheider, Wien 1922.

NOWAKOWSKI ZYGMUNT

- Ich und meine Brüder. Geschichte einer Kindheit [Przylądek Dobrej Nadziei], tłum. K. Feraan, R. Larrass, Berlin [1939].

ORZESZKOWA ELIZA

- Der Dorfhausierer [Gedali], tłum. Malvina Blumberg, Dresden 1920.

OSSENBOWSKI ANTONI FERDYNAND

- Japanische Erzählungen [Czerwony kwiat kamelii], tłum. Ada Propper, Wien 1924.
- Schatten des dunklen Ostens. Ein Stück Sittengeschichte des russischen Volkes [Cień ponurego wschodu], tłum. Ada Propper, Wien 1924.
- Schattenbilder aus dem neuen Russland [Cień ponurego wschodu], tłum. z angl. H. Klepetar, Wien 1928.
- Tagebuch einer Schimpansin [Życie i przygody małpki], tłum. niezn., Wien 1929.
- Sklaven der Sonne. Eine Forschungs Expedition ins dunkelste Afrika [Niewolnicy słońca], tłum. Otto Marbach, Dresden 1928.
- Flammendes Afrika. Quer durch Marokko [Płomienna północ], tłum. z angl. C. Pollog, Dresden 1926, Berlin 1929.
- Hinter Chinas Mauern [Za chińskimi murami], tłum. Otto Marbach, Dresden 1926.
- Im sibirischen Zuchthaus [Od szczytu do odchłani], tłum. z angl. niezn., wyd. Wolf Dewall, Frankfurt am Main 1925.
- In den Dschungeln der Wälder und Menschen [W ludzkiej i leśnej kniei], tłum. z angl. niezn., wyd. Wolf Dewall, Frankfurt am Main 1924.
- Lenin [Lenin], tłum. Arthur E. Rutra, Berlin 1930.
- Die Löwin. Ein marokkanischer Roman [Orlica], tłum. C. Pollog, Dresden 1927.
- Tiere, Menschen und Götter [Ludzie, zwierzęta, bogowie], tłum. z angl. niezn., wyd. Wolf Dewall, Frankfurt am Main 1923, 1924, 1937.
- Unter dem Gluthauch der Wüste. Quer durch Algerien und Tunis [Pod smaganiem Samumu], tłum. z angl. Otto Marbach, Dresden 1927, Berlin 1929.
- Im Land der Bären [W krainie niedźwiedzi], tłum. niezn., Baden-Baden 1938.

PRZYBYSZEWSKI STANISŁAW

- Der Schrei [Krzyk], München 1918.

REYMONT WŁADYSŁAW STANISŁAW

- Die polnischen Bauern [Chłopi], tłum. Jean P. d'Ardeschah, tomy 1-4, Jena 1923.
- Die polnischen Bauern [Chłopi], tłum. Jean P. d'Ardeschah, wyd. skrócone w 1 t., Jena 1925.
- Die polnischen Bauern [Chłopi], tłum. autoryz. Jean P. d'Ardeschah, wyd. skrócone, Jena 1926.
- Die polnischen Bauern [Chłopi], tłum. Jean P. d'Ardeschah, wyd. w 2 t., Jena 1929.
- Die Bauern. Ein Roman in vier Jahreszeiten [Chłopi], tłum. Jean P. d'Ardeschah, wyd. w 2 t., Jena 1929, 1933.
- Die Bauern [Chłopi], tłum. Jean P. d'Ardeschah [Volksausgabe], wyd. w 1 t., Jena 1937.
- Die Empörung. Eine Geschichte vom Aufstand der Tiere [Bunt], tłum. Jean P. d'Ardeschah, Basel 1926, 1927.
- Im Chelmer Land [Z ziemi Chełmskiej], tłum. Jean P. d'Ardeschah, Berlin 1918.
- Der letzte polnische Reichstag [Ostatni Sejm Rzeczypospolitej], tłum. Jean P. d'Ardeschah, München 1918.
- Polnische Bauernnovellen [Nowele], tłum. Jean P. d'Ardeschah, München 1919.
- Bauernnovellen [Nowele], tłum. Jean P. d'Ardeschah, München 1925.
- Nil desperandum [Nil desperandum], tłum. Jean P. d'Ardeschah, Breslau 1936.

RITTNER TADEUSZ

- Die Brücke [Most], Berlin 1920.
- Das Zimmer des Wartens [Drzwi zamknięte], Berlin-Wien 1918.
- Die andere Welt. Roman, Leipzig-Wien 1921.
- Die Feinde der Reichen. Schauspiel in acht Bildern, Leipzig-Wien 1921.
- Geister in der Stadt [Duchy w mieście], Wien-Berlin-Leipzig-München 1921.

- Lulu. Dora [Nowele], tłum. J. Twardowski, Wien 1922.
- Die Tragödie des Humonee. Komödie in vier Akten, Wien-Leipzig 1920.
- Unterwegs. Ein Don Juan-Drama in drei Akten [Don Juan], Wien-Leipzig 1922.
- Vier Einakter [Wybór sztuk], Wien-Leipzig 1921.
- Garten der Jugend [Ogród młodości], Wien-Leipzig 1921.

ROMANSKI MAREK

- Die letzte Maske, tłum. Theodor Brun, Berlin-Wien 1930.

SIENKIEWICZ HENRYK

- Gesammelte Werke [Wybór utworów], tłum. Stephanie Goldenring, t. 1-10, Berlin [1920].
- Werke [Wybór utworów], tłum. Sonja Placzek, t. 1-12, Regensburg 1906-1927.
- Am sonnigen Gestade. Die Dritte. Hania. Drei Novellen [Na jaanym brzegu, Ta trzecia, Hania], tłum. Berthold Bonnin, Berlin 1924.
- Dorfgeschichten [Wybór nowel], tłum. i wstęp Philipp Löbenstein, Leipzig 1922.
- Geschichten aus aller Welt [Wybór nowel], tłum. Stephanie Goldenring, Berlin 1925.
- Der alte Diener und sein Enkelkind [Stary służka], tłum. Theo Kroczek, Berlin 1924.
- Die Kreuzritter. Historischer Roman [Krzyżacy], tłum. Theo Kroczek, wstęp J. Ranftl, Graz 1920, 1931.
- Die Legionen [Legiony], tłum. i wstęp Aleksander Guttry, München 1918.
- Zersplittert [Na marne], tłum. Philipp Löbenstein, Leipzig 1918.
- Auf dem Felde der Ehre. Roman aus der Zeit König Johann Sobieski [Na polu chwały], tłum. Siegmund Horowitz, Graz-Wien 1921.
- Mit Feuer und Schwert [Ogniem i mieczem], tłum. Siegmund Horowitz, Berlin 1920.
- Sturmflut [Potop], tłum. S. i E. Winikoff, Berlin 1922, 1925.
- Sturmflut [Potop], tłum. Siegmund Horowitz, Berlin 1927.
- Quo vadis? [Quo vadis?], tłum. Paul Seliger, t. 1-2, Leipzig 1920.

- Quo vadis?, tłum. Stephanie Goldenring, Reutlingen 1921, 1932.
- Quo vadis?, tłum. Theo Kroczek, wstęp J. Raufli, Graz 1920, 1931.
- Quo vadis?, tłum. J. Boliński, opr. H. Feodorowski, t. 1-2, Berlin 1919, 1929.
- Quo vadis?, tłum. Richard Zozmann, Berlin 1924, 1930.
- Quo vadis?, tłum. fragm. H. Passbender, Saarbrücken-Berlin-Leipzig-Stuttgart [1920].
- Quo vadis?, tłum. skrócone St. Szczapański, Stuttgart [1920].
- Quo vadis?, tłum. Hugo Reichenbach, Leipzig [1921], 1932, 1938.
- Quo vadis?, tłum. i wstęp Michael Boreki, skrót H. Passbender, Saarbrücken 1920.
- Quo vadis?, bez tłum., Halle-Berlin [1922].
- Quo vadis?, bez tłum., wyd. G. Reibetanz, Leipzig 1923.
- Quo vadis?, bez tłum., wyd. B. Dedek, Berlin 1924, 1926.
- Quo vadis?, bez tłum., wyd. i wstęp H. Eulenberg, opr. W. Cremer, Berlin [1924].
- Quo vadis?, bez tłum., na nowo opr. W. Cremer, Berlin 1925.
- Quo vadis?, tłum. i opr. Ernst P. Bauer, Berlin 1925.
- Quo vadis?, tłum. Eberhard Buchner, Berlin 1925.
- Quo vadis?, tłum. Sonja Placzek, Regensburg 1922.
- Quo vadis?, tłum. Ise Leutz, Berlin 1926.
- Quo vadis?, wyd. G. Bauer, Stuttgart 1925.
- Quo vadis?, oprac. H. Herz, Leipzig-Berlin 1927.
- Quo vadis?, bez tłum., Berlin 1929, 1930.
- Quo vadis?, bez tłum., z objaśn. dla szkół, wyd. E. Bräutigam, Paderborn [1930].
- Quo vadis?, wyd. G. Reibetanz, Berlin 1936.
- Quo vadis?, bez tłum., Leipzig 1938.
- Reisebriefe aus Afrika und Amerika [Listy z Afryki, Listy z podróży do Ameryki], tłum. Sonja Placzek, Regensburg [1927].
- Durch die Wüste [W pustyni i w puszczy], tłum. Theo Kroczek, Graz 1921, 1932.
- Durch die Wüste. Ein Buch abenteuerlicher Erlebnisse für die Jugend und ihre Freunde [W pustyni i w puszczy], bez tłum., Wien 1922.
- Im Strudel [Wiry], tłum. B. Baumgarten, wstęp M. Feuchtwanger, Berlin [1920].
- Im Strudel [Wiry], tłum. Siegmund Horowitz, Leipzig [1919].

SIEROSZEWSKI WACŁAW

- Dalai-Lama. Roman [Dalai-Lama], tłum. Jakob M. Schubert, Leipzig 1928.
- Die Teufel von jenseits des Meeres [Zamorski diabeł], tłum. Anderski-Schubert, Berlin 1927.

SŁOWACKI JULIUSZ

- Anelli [Anelli], tłum. Arnold Gahlberg, Leipzig-Wien 1922.
- In der Schweiz [W Szwajcarii], tłum. Jonas Borak, Wien-Leipzig 1924.

SZELBURG-ZAREMBINA EWA

- Johannes Wanderung: Roman [Wędrówka Joanny], tłum. Heinrich Koitz, Berlin 1937.

SZERESZKWSKA LOLA

- Kontraste, tłum. Marga Schwarz-Montrose, Leipzig [1920].

WAŃKOWICZ MELCHIOR

- Auf den Spuren des Smentek [Na tropach Smętka], bez tłum., Königsberg 1937 [powielone].

WEISSENHOPF JÓZEF

- Der Zobel und die Fee [Soból i panna], tłum. Jean P. d'Ardeschah, Berlin-Essen-Leipzig 1937.

WIERZYŃSKI KAZIMIERZ

- Olympischer Lorbeer [Laur olimpijski], tłum. Joseph H. Mischel, Berlin 1928.
- Das Todesurteil [Wyrok śmierci], tłum. Heinrich Koitz, Breslau 1935.

WIKTOR JAN

- Morgenröte über der Stadt [Tęcza nad sercem], tłum. Leo Koszella, Köln 1930.

WITTLIN JÓZEF

- Das Salz der Erde [Sól ziemi], tłum. Izidor Berman, Amsterdam 1937.

WYSPIAŃSKI STANISŁAW

- Dramatische Werke Bd. I [Warszawianka, Noc listopadowa], tłum. Stanisław Odrowońsch, wstęp W. Feldman, München 1918.
- Die Richter [Sędziowie], tłum. Aleksander Guttry, Warschau 1933.
- Gericht [Sędziowie], tłum. Jan Wypler, Katowice 1937.

ZAPOLSKA GABRIELA

- Ausgewählte Romane in 9 Bänden [Wybór powieści], tłum. Stephanie Goldenring, Berlin 1913-1924.

Antologie

1. Polnische Volksmärchen. Nach gedruckten polnischen Quellen übers. und mit einer Einl. versehen von J. P i p r e k, Wien 1918.
2. K. W ó y c i o k i, Volkssagen und Märchen aus Polen. Auf Grund der Übertragung von Levestam neu bearb. und hrsg. von K. R o t t e r, Breslau [1920].
3. M. G a w a l e w i c z, Märchen von der Mutter Gottes. Aus dem Polnischen gesammelt, Vorwort K. R ó Ź y o k i, München-Gladbach 1921 [2 wyd.], 1927 [3 wyd.].
4. Polnische Klänge. Nachdichtungen polnischer Lyrik von L. K o p p e n s, singel. von J. T w a r d o w s k i, Wien 1922.
5. Moderne polnische Lyrik. Eine Anthologie deutscher Übertragungen, hrsg. von L. und M. S c h e r l a g, Zürich-Leipzig-Wien 1923.

6. Dudelsack, Geige und Ziegenhorn. Polnische Volksromane und Lieder in Nachdichtungen von R. W a l t e r, Lübeck 1924.
7. Dudelsack, Schalmei und Geige. Polnische Volkslieder. Nachdichtungen von R. W a l t e r, Hamburg [1936].

Jak to wynika z powyższej listy tłumaczeń, w okresie międzywojennym można było odnotować kilku szczególnie popularnych autorów. Niekwestionowane pierwsze miejsce zajmuje Henryk Sienkiewicz powieścią "Quo vadis", publikowaną wielokrotnie w różnych tłumaczeniach, w różnych wydawnictwach.

Do imyich znanych pisarzy, publikowanych w Austrii i Niemczech, należą Ferdynand Antoni Ossendowski, Kazimierz Chłędowski, a także Władysław St. Reymont.

Wydawani byli także pisarze stojący na pograniczu dwóch kultur, Tadeusz Rittner oraz Stanisław Przybyszewski, publikujący swe utwory także w języku niemieckim, względnie sami je przekładający (z niewielkimi zmianami) z języka polskiego.

Recepcja literatury polskiej w Austrii i Niemczech w latach 1918-1939 była więc mimo wszystko dosyć obfita. Niemieckojęzyczny czytelnik miał możliwość przesiedzenia sporej ilości polskiego piśmiennictwa, co w połączeniu z tłumaczeniami dokonanymi przed rokiem 1918 dawało stosunkowo dobrą orientację w literaturze polskiej. Nieco gorzej przedstawiała się sytuacja w dziedzinie opracowań nt. literatury polskiej, gdyż poza XIX-wiecznym tomem Heinricha Nitschmanna niewiele można było zaproponować niemieckojęzycznemu odbiorcy. Warto więc tutaj przypomnieć polonistyczną działalność m. in. Aleksandra Brücknera, Juliusza Kleintera, względnie popularnonaukowe szkice Aleksandra Guttry'ego czy Juliusza Kadena-Bandrowskiego, które to odegrały sporą rolę w popularyzowaniu piśmiennictwa polskiego nad Renem i Dunajem.

Tłumaczenia literatury polskiej na język niemiecki w Niemczech i Austrii w latach 1918-1939 stanowią ważny wycinek recepcji piśmiennictwa polskiego w języku niemieckim, są one dowodem zainteresowania polską kulturą nawet w trudnych okresach niemiecko-polskich relacji bilateralnych. Mówiąc jednakże o sporym dorobku translatorskim, nie wolno zapominać, że jest to dorobek niewielkiego grona sympatyków literatury polskiej, zaś ogół polsko-niemieckich stosunków wzajemnych w okresie międzywojennym spowijał mimo wszystko nie-

przychylny sprawie polskiej nastroj po stronie niemieckiej. Tego faktu nie może zakryć nawet najobezerniejsza lista przekładów.

Katedra Literatury Niemieckiej
Uniwersytetu Łódzkiego

Krzysztof A. Kuczyński

POLEISCHE LITERATUR IN DEUTSCHER ÜBERSETZUNG
IN DEN JAHREN 1918-1939

In dem vorliegenden Aufsatz wird die Rezeption der polnischen Literatur in Österreich und in Deutschland in der Zwischenkriegszeit besprochen.

Anhand der vollständigen Liste der deutschen Übertragungen werden manche Aspekte, wie die Tätigkeit von Verlagen und Übersetzern, einer Analyse unterzogen, indem auf den großen Einfluß der politischen Beziehungen hingewiesen worden ist.